

วัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

THAI CULTURAL BASED ON BUDDHISM

ณทิพรดา ไชยศิลป์⁴

Natiprada Chaisin

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจึงสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้นมาใหม่ได้ตลอดเวลา ซึ่งสามารถผสมผสานให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้และถูกถ่ายทอดด้วยการสั่งสอนและเรียนรู้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญและความเสื่อมของแต่ละสังคม สำหรับวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยจะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ระยะเวลาตัวเป็นประเทศ ตั้งแต่ก่อนรวมตัวเป็นประเทศ 2) ระยะเติบโตต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น 3) ระยะปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และ 4) ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน จากการที่วัฒนธรรมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานส่งผลให้สังคมเข้มแข็งเกิดคุณค่าในการดำเนินชีวิตกล่าวคือ คุณค่าของศีลธรรมบนหลักอริยมรรคมีองค์ 8 คุณค่าของเนติธรรมบนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4 คุณค่าของวัตรธรรมทางด้านศิลปกรรมแสดงถึงหลักพุทธธรรมที่สอดแทรกอยู่ในงานศิลปะ เช่น การสร้างพระพุทธรูปปางสมาธิเป็นพุทธานุสตรียาลึกถึงหลักธรรมที่ตรัสรู้ ได้แก่ อริยสัจ 4 และคุณค่าของสหธรรมบนพื้นฐานของหลักสังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมวัฒนธรรมทางสังคมและคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมไทย, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study Thai culture based on Buddhism. The study found that; Culture is human-made and therefore can be changed, improved or reproduced over time. Which can be mixed to be compatible with different cultures and was transmitted by teaching and learning from one another until becoming a symbol representing the prosperity and decline of each society. For the evolution of Thai culture, it is divided into 4 stages: 1) National reunification period since before the country was merged. 2) Continuous growth phase Starting from the era of King Ramkhamhaeng the Great to the early Rattanakosin period. 3) Phase of

⁴ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย/Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University
Corresponding author, E-mail: natiprada.cha@mbu.ac.th

adaptation to Western culture Beginning the reign of King Rama IV until the change of government in the year 1932, and 4) a period of great change from the period after World War II to the present. As a result of the Thai culture based on Buddhism, it has resulted in a strong society, creating value for life. That is, the value of morality based on the Noble Eightfold Path. The value of the Legal Culture based on the Brahmvihara 4. The value of Material Culture in art reflects the principles of Buddhism that are embedded in the arts. For example, building a Buddha image in the meditation posture to commemorate the enlightenment principles, namely the Four Noble Truths, and the value of Joint culture on the basis of Sanghavatthu 4. It promotes a social and moral culture in which people live together in harmony, creating a balance between material and spiritual.

Keyword: Thai Cultural, Buddhism.

บทนำ

แต่เดิมคนไทยส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตเป็นสังคมเกษตรกรรมมีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย มีความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดและอิงอาศัยธรรมชาติก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมไทยที่มีระบบความรู้ ความเชื่อ คุณค่า และวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และส่งต่อสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นระยะเวลาที่ยาวนานจนกลายมาเป็น “ภูมิปัญญาไทย” ถือเป็นมรดกทางสังคมไทยที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านขนบธรรมเนียมและประเพณีของไทย ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ อาทิเช่น วัฒนธรรมข้าวพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ประเพณีลอยกระทง บูชาพระแม่คงคาประเพณีเข้าพรรษาการบวชนาค เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะเฉพาะของคนไทยที่สำคัญก็คือ รักสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่หลากหลายและได้เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างรวดเร็วด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีส่งผลให้โครงสร้างสังคมไทยที่แต่เดิมนั้นเป็นสังคมเกษตรกรรม ได้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมอุตสาหกรรม ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้มีการพัฒนาทางด้านสื่อสารจึงทำให้การรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและไร้ขีดจำกัด ทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิดซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิต ถ้าขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันก็จะเกิดสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้ ซึ่งจะนำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสังคม และปัญหาวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งจะเกิดจากการนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่คิดค้นได้มาใช้อย่างเห็นแก่ตัว ด้วยการทำลายสิ่งแวดล้อม และเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศวະสี ว่า “คลื่นวิกฤตการณ์แห่งการทำลายตนเอง” (ศ.ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 25-26) เพราะสมาชิกของภายในสังคมนั้นเองที่เป็นผู้ทำลายระบบโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรมและสังคมที่เกิดจากการพัฒนาที่ตัดขาดจากรากฐานเดิมของวัฒนธรรมไทยนับเป็นการทำลายตนเองและส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางจนยากที่จะแก้ไขได้ จากปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนมองว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะขาดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมจนนำไปสู่ความเข้าใจผิดในการพัฒนาเป็นคลื่นวิกฤตการณ์แห่งการทำลายตนเอง จึงต้องการศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยที่อยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาปรับใช้ใน

ชีวิตประจำวันและเป็นแนวทางในการป้องกันตลอดถึงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคม

ความหมายของวัฒนธรรม

สำหรับวัฒนธรรมอาจเริ่มต้นจากการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่มากและมีความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่ไม่ซับซ้อนมากนัก เช่น การหาอาหารเพียงพอแก่ความต้องการเท่านั้น เสื้อผ้าสำหรับปกปิดร่างกาย เพื่อกันความร้อนหนาว แต่เมื่อความต้องการเหล่านั้นถูกตอบสนองทำให้เกิดความต้องการเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นความต้องการทางสังคมก่อให้เกิดวัฒนธรรม และทำให้เกิดความต้องการสิ่งอื่น ๆ ตามมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมที่แสดงถึงความเจริญ และความเสื่อม ตลอดจนวิวัฒนาการความเป็นมาของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยควรทำความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 101) ได้ให้ความหมายไว้ใน “พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย” ว่า “วัฒนธรรมเป็นความเชื่อรวมสำหรับแบบอย่างของพฤติกรรมที่ได้มา และถ่ายทอดกันไปทางสังคมโดยอาศัยสัญลักษณ์ วัฒนธรรมจึงเป็นชื่อสำหรับสมมุติผลที่เด่นชัดทั้งหมดของกลุ่มมนุษย์ เช่น ภาษา การทำเครื่องมืออุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย การปกครอง ศีลธรรม และศาสนา รวมถึงอุปกรณ์ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งถือเป็นสมมุติผลทางวัฒนธรรม ที่แสดงถึงปัญญาสามารถใช้สอยได้ เช่น อาคาร เครื่องมือ เครื่องมือสื่อสาร เป็นต้น”

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2538: 54) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างซึ่งรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การใช้ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นแล้วถ่ายทอดด้วยการสั่งสอนและเรียนรู้สืบทอดกันมา มีลักษณะเปลี่ยนแปลง ผสมผสานให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่าง”

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (เสถียร โกเศศ) ได้ให้ความหมาย วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ผลิตรสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตมนุษย์ ในส่วนรวมที่ถูกถ่ายทอดกันได้เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งเป็นสิ่งที่อันเป็นผลผลิตส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนรุ่นก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความคิดเห็นความรู้สึกร่วมกันและกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในสังคมส่วนรวมมีความเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งสังคมยอมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538: 54)

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540: 3) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “เป็นมรดกทางสังคม คือ ลักษณะเฉพาะในการครองตนและครองชีวิตรวมทั้งขนบประเพณีประจำกลุ่มของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวก และมีการสืบทอดกันต่อ ๆ มา มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง หรือเจริญงอกงามตามยุคสมัย”

อานนท์ อาภาภิรม กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต กระบวนการพฤติกรรมและบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้ เป็นต้น (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 46)

งามพิศ สัตย์สงวน (2542: 2) ได้ให้ความหมายทางด้านมานุษยวิทยาไว้ว่า “วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต หรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ในทุกด้าน และแสดงออกมาทางพฤติกรรมมีการศึกษา และถ่ายทอดไปยังลูกหลานเครือญาติ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อหล่อหลอมมนุษย์ในสังคมให้มีความคิด และการกระทำไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ รวมถึงหนทาง หรือวิธีการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐาน และเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง”

รูธ เบเนดิกต์ (Ruth Benedict) นักมานุษยวิทยาได้ให้ทัศนะว่า วัฒนธรรมเป็นการศึกษาถึงบุคลิกภาพของมนุษย์ในสังคม เพื่อแสดงถึงความรู้ ความเชื่อ จริยธรรม อุปนิสัยต่าง ๆ โดยสรุปเป็นภาพรวมว่า วัฒนธรรมมีทั้งที่เป็นรูปแบบอ่อนโยน และมีลักษณะลุ่มหลงก้าวร้าว (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544: 54-58)

เซอร์เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษได้ให้คำจำกัดความว่า “วัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณีตลอดจนความสามารถ และอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม” (เอกพงศ์ ประสงค์เงิน, 2548: 11)

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนับตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และขณะเดียวกันก็ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกันเอง

ประเภทของวัฒนธรรม

โอเบิร์น (Ogburn) ได้จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น รถ บ้าน ตู้เย็น เครื่องบิน เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non-material Culture) เป็นนามธรรม (abstract) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มของตนว่าดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ทศนคติ เป็นต้น (เกษณา วงษาสันต์, 2542: 85)

นอกจากนี้นักสังคมวิทยาบางท่านมีแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุว่ายังคลุมเครือ ถ้าให้ชัดเจนควรจำแนกวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภทกล่าวคือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material-having) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์ได้คิดสร้างขึ้น
2. วัฒนธรรมด้านความคิด (Ideals-thinking) ได้แก่ ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา วรรณคดี และสุภาษิต เป็นต้น

3. วัฒนธรรมที่เป็นบรรทัดฐาน (Norms-doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผน หรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย 1) วิถีประชา (Folkways) ได้แก่ การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา การแต่งงานตามประเพณี เป็นต้น 2) จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือว่าเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจ เช่น การเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อท่านแก่เฒ่าและเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิดชอบได้ เป็นต้น และ 3) กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบที่ทุกคนใน

สังคมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับ (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 50)

ลักษณะของวัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรมจะมีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ Static คือ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปค่อนข้างช้า และ Dynamic คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ

1. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน คือ การค้นพบ หรือการประดิษฐ์ กล่าวคือ 1) การค้นพบ ได้แก่ กระบวนการเพิ่มพูนความรู้ซึ่งอาจเป็นการค้นพบความรู้ใหม่ๆ หรืออาจเป็นการทดสอบความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรืออาจเป็นความรู้ที่มีอยู่เดิม และ 2) การประดิษฐ์ ได้แก่ การใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้วเพื่อทำสิ่งอื่นขึ้นมา

2. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก คือ การกระจาย และการยืม กล่าวคือ 1) การกระจาย หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น และ 2) การยืม หมายถึง การนำวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาใช้ ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ อาจแตกแขนงออกไปจากเดิม หรือทำให้วัฒนธรรมเดิมขยายตัวมากขึ้น (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545: 24-25)

นอกจากนี้ทางด้านสังคมศาสตร์วัฒนธรรมจะมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Pattern of learned behavior) คือ ทักษะคติ ค่านิยม และความรู้

2. เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (Shared by members of society)

3. เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (Transmitted among the members of society)

4. สร้างความพอใจแก่มนุษย์ (Culture is gratifying)

5. เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is adaptive)

6. เป็นผลรวม หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Culture is integrative)

7. เป็นรูปแบบของพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (Ideal form of behavior)

8. เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (Super organic) คือ การใช้สัญลักษณ์ในการถ่ายทอด และใช้ศักยภาพในการปรับ และเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เพื่อให้ร่างกายอยู่ในภาวะที่สมบูรณ์ เกิดความมั่นคงปลอดภัย และสะดวกสบาย (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2545: 16-17)

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ (2546: 47-48) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม โดยสรุปมีดังนี้

1. วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด หรือถ่ายทอดกันทางพันธุกรรม แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้จากมนุษย์ที่เป็นสมาชิกในสังคมเท่านั้น เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การทอผ้า เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ซึ่งเป็นผลจากการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง จึงต้องใช้ระยะเวลายาวนานเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ ภาษา ซึ่งช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึก และสามารถเข้าใจผู้อื่นได้

3. วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เช่น การแต่งกาย อาหาร ความเป็นอยู่ เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า “วิถีชีวิต”

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เพราะวัฒนธรรมมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

5. วัฒนธรรมเป็นการแสดงรูปแบบของความคิดให้สมาชิกในสังคมรับรู้ร่วมกัน เช่น คนไทยยกมือไหว้เป็นการทักทายซึ่งกันและกัน ชาวตะวันตกทักทายด้วยการจับมือ เป็นต้น

6. วัฒนธรรมมิใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ จึงเป็นสิ่งที่สังคมต้องยอมรับร่วมกัน (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 47-48)

จากเนื้อหาที่นำมากล่าวไว้นั้น จะทำให้ทราบได้ว่า วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นรูปแบบในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม อาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปก็ได้ และเป็นมรดกทางสังคมให้สมาชิกได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแบบแผนที่กำหนด

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สืบเนื่องจากวัฒนธรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในสังคมซึ่งมีหลายรูปแบบ เพื่อสะดวกในการศึกษาทางวัฒนธรรมจึงจำแนกองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคน พระยาอนุนามานราชชนได้แบ่งกลุ่มคนออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มดำรงชีวิตตามเผ่าพันธุ์ (Life) เกี่ยวข้องกับรูปร่าง หน้าตา เผ่าพันธุ์ของคน การดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ตลอดจนที่อยู่อาศัย เป็นต้น 2) กลุ่มสังคม (Social) เกี่ยวข้องกับครอบครัว การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันตลอด จนการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมืองการปกครอง เรียกว่าสังคม เศรษฐกิจและการเมือง (Social economic aspect) 3) กลุ่มศาสนาและจริยธรรม (Religion) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อพื้นฐานทางศาสนา กิริยามารยาท การประพฤติปฏิบัติตลอดจนจารีตประเพณี เป็นต้น 4) กลุ่มสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) เป็นเรื่องของรสนิยมความงามตลอดจนถึงการเล่นพื้นเมือง ภาพลักษณ์ที่ประชาชนแสดงออกในด้านดนตรี การละคร และที่อยู่อาศัย เป็นต้น และ 5) ภาษาและวรรณกรรม (Language) เป็นการสืบสานและสืบทอดความรู้ เช่น การพูดการเขียน และการอ่านเพื่อความเข้าใจ เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2544: 48)

2. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามลักษณะการปฏิบัติงาน วัฒนธรรมจำแนกตามลักษณะของหน้าที่หรือการปฏิบัติงานได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) องค์วัตถุ (Instrument and symbolic objects) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่างต่าง ๆ สามารถเห็นและจับต้องได้ เช่น อาคาร รถยนต์ คอมพิวเตอร์ เครื่องมือ เครื่องใช้ โบสถ์ ภาพเขียน โรงงาน เป็นต้น และส่วนที่ไม่ปรากฏรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ที่ใช้ติดต่อสื่อสาร คุณค่าทางจริยธรรม คุณค่าทางศาสนา เป็นต้น 2) องค์การ (Association of organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดการอย่างเป็นระเบียบมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน วัด องค์กรต่างๆ ของรัฐ ครอบครัว สภาศาสนา ครุสภา เป็นต้น 3) องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น พิธีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การศึกษา การบวช การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และ 4) องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความ

คิดเห็น และอุดมการณ์ เช่น ความเชื่อว่าการกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ทศนคติการยอมรับว่าสิ่งใดผิดหรือถูก เป็นต้น (ภารดี มหาขันธ์, 2544: 2)

3. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามเนื้อหาของวัฒนธรรมไทย ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดการดำเนินงานทางวัฒนธรรมซึ่งองค์ประกอบเหล่านั้น ได้แก่ 1) มรดกทางวัฒนธรรม (Culture heritage) คือ รากเหง้าที่เคยใช้ในการดำรงชีพในอดีต และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสืบต่อมาตามกาลเวลา สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและทางสังคมจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สำหรับประเทศไทยอยู่ในภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ทำให้บรรพชนของเราได้สัมผัสประสบการณ์เอาไว้มาก โดยเรียงลำดับอายุได้ดังนี้ (1) มรดกยุคก่อนประวัติศาสตร์ คือ ยุคสมัยของคนที่ยังไม่มีอักษรใช้อาศัยการดำรงชีพแบบเร่ร่อน เลือกลำเลี้ยวอาศัยที่มีทรัพยากรอาหารอุดมสมบูรณ์ และ (2) มรดกยุคประวัติศาสตร์โบราณคดี ได้แก่ เรื่องราวของชุมชนในอดีตที่อยู่รวมตัวกันเป็นรัฐ เป็นอาณาจักรมีรูปแบบวัฒนธรรมที่ชัดเจน เช่น ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เป็นต้น มรดกทางวัฒนธรรมสามารถจำแนกตามคุณลักษณะได้ 2 ประการ คือ มรดกทางรูปธรรม เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ ผลผลิตทางศิลปกรรม เป็นต้น และมรดกทางนามธรรม เช่น ศาสนา ความเชื่อ พฤติกรรม ภาษา เป็นต้น (ภุชญา วงษา สันต์, 2542: 81) 2) วัฒนธรรมร่วมสมัยและเอกลักษณ์ไทยที่ดี (Living culture) คือ แบบแผนพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อความเป็นอยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสมนำมาซึ่งความสุขกายสบายใจในการดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย การใช้ภาษาถิ่น การปฏิบัติตามหลักศาสนา การสร้างศิลปะเพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้สวยงามเหมาะสม ตลอดจนสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีเกียรติภูมิของประเทศต่อประชาคมโลก และ 3) ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี (Wisdom and technology) หมายถึง การที่จะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าได้นั้นปัจจัยสำคัญ คือ การนำความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามาใช้ในการพัฒนาสังคม (กรมศิลปากร, 2544: 50)

จะเห็นว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่สำคัญก็คือระบบเทคโนโลยีที่ทำให้มีการพัฒนาความรู้ทางเทคนิคสำหรับผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ และทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสังคม ที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ และอุดมการณ์โดยทุกส่วนมิได้แยกจากกันจะมีการเชื่อมโยงประสานสอดคล้องกันภายในระบบสังคมนั้น ๆ จนกลายเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่สื่อออกมาในรูปแบบของวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละสังคม

วิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทย

กระบวนการวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง บางช่วงอาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะเวลานั้นและผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการเปลี่ยนแปลงนั้นมีอยู่มาก เรียกว่า “การปฏิวัติ” (Revolution) เช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 200 กว่าปีในทวีปยุโรป ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในวัฒนธรรมของสังคมที่เกี่ยวข้อง จึงมีความเหมาะสมที่นำแนวคิด “วิวัฒนาการ” มาวิเคราะห์สังคมไทยในลักษณะเทียบเคียงถึงการเปลี่ยนแปลง

สำหรับวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทยแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ คือ

1. ระยะรวมตัวเป็นประเทศ รวมถึงสภาพของสังคมไทยสมัยก่อนรวมตัวเป็นประเทศ

2. ระยะเติบโตต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเรื่อยมาจนถึงสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ระยะเวลา 600 กว่าปี

3. ระยะปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงระยะเวลาที่มี การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะผู้ก่อการเมื่อปี พ.ศ. 2475

4. ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เริ่มตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน แม้ว่าอัตราเร่งของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่จะเกิดขึ้น เมื่อประมาณห้าทศวรรษนี้ก็ตาม (ศ. ดร.สนธิ สมัครการ, 2534: 8)

ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นก็เพื่อวัตถุประสงค์ต่อสนองการดำรงชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพสังคมที่แตกต่างกัน ดังนั้น จุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมไทยจึงวิวัฒนาการมาจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง จึงใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลอง เพื่อการเกษตรกรรม และการดำรงชีวิต ดังนั้นเมื่อถึงหน้าน้ำนอง คือ วันเพ็ญเดือน 12 ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน คนไทย จึงจัดทำกระทงพร้อมด้วยรูป เทียน นำไปลอยในแม่น้ำลำคลองเพื่อเป็นการขอขมาต่อพระแม่คงคา ทำให้เกิดประเพณี “ลอยกระทง” และประเพณีอื่นๆ เช่น ประเพณีขวัญข้าว ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น

2. ระบบเกษตรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (Agrarian Society) กล่าวคือ ประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตร จึงเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยต่างๆ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก และการเดินกำรำเคียว เป็นต้น

3. ค่านิยม (Values) เป็นสิ่งที่คนสนใจปรารถนาจะได้จะเป็น ซึ่งคนในสังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่กระทำ ยกย่อง หรือคิดเห็นว่าคุณค่า ค่านิยมจึงมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรม เพราะค่านิยมบางอย่างได้กลายเป็นแกนในการสร้างวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้ประกาศเชิญชวนให้ทุกคนร่วมสร้างเสริม ปลุกฝัง และปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ 1) พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ 2) การประหยัสดอดออม 3) การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย 4) การปฏิบัติตามคุณธรรมของพระพุทธศาสนา และ 5) ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 98)

4. การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) คือ การที่ประเทศต่างๆ ส่งหน่วยเผยแพร่วัฒนธรรมเข้ามา หรือการที่ชาวไทยได้ไปใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศโดยการศึกษาทำงานหรือกรณีอื่น ๆ ก็ตามเมื่อกลับมาก็นำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาเผยแพร่ในสังคมของตน กล่าวคือ 1) ศาสนาพราหมณ์ ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยผ่านทางเขมร อินโดนีเซีย และมลายู ซึ่งเป็นที่มาของวัฒนธรรมและที่คนไทยยังถือปฏิบัติกันอยู่ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการอาบน้ำในพิธีการต่าง ๆ ได้แก่ อาบน้ำในพิธีปลงศพ อาบน้ำในพิธีโกนจุก การรดน้ำสังข์ในพิธีการแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น 2) ศาสนาพุทธ ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยผ่านทางจีน พม่า และลังกา จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งทำให้เกิดประเพณีมากมาย นับได้ว่าศาสนาพุทธผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ การทอดกฐิน การแห่เทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา เป็นต้น 3) วัฒนธรรมจีน เนื่องจากไทยกับจีนได้มีการติดต่อค้าขายระหว่างกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา เครื่องใช้ อาหาร เป็นต้น จนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่คนไทยถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน ประเพณีเซียด เป็นต้น และ 4) วัฒนธรรมยุโรป ศาสนาคริสต์ ได้เผยแพร่เข้ามานับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและยังดำเนินตลอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นโดยการติดต่อค้าขาย สัมพันธ์

ทางการทูต แลกเปลี่ยนนักศึกษา ด้านวัฒนธรรมและด้านความรู้ เป็นต้น ทำให้เกิดวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ในวันที่ 1 มกราคมของทุกปี วันคริสต์มาส วันวาเลนไทน์ ประเพณีทักทายโดยการจับมือ การแต่งกาย อาหาร สาธารณูปโภค เป็นต้น (ศ. ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2545: 98)

พระราชบัญญัติกระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้จำแนกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. คติธรรม (Moral Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตในสังคมและ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นด้านคุณธรรม ศีลธรรม เพราะถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตมนุษย์ ถ้าหากขาดวัฒนธรรมด้านคตินี้แล้วจะทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์อยู่ในสังคมได้ด้วยความปลอดภัยเข้ากับคนอื่นได้ยาก เพราะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละความรักใคร่สามัคคีในกลุ่ม มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ครอบครัว และส่วนรวม ตรงต่อเวลาใช้สติปัญญาในทางที่ถูกที่ควรอย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับกาลเทศะ

2. เนติธรรม (Legal Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย ถ้าหากประชาชนในสังคมทุกคนต่างยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีคุณธรรมและศีลธรรม กฎหมายนั้น ก็คงไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ปกครอง แต่เพราะมนุษย์มีความรู้ ความฉลาดมากขึ้น จึงมีการเลี่ยงกฎหมายของตนเอง จึงจำเป็นต้องมีทั้งกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อควบคุม และปิดช่องว่างของกฎหมายแต่ละอย่างให้ประชาชนในสังคมไม่ทำความผิด หรือทำความผิดน้อยลง

3. วัตถุธรรม (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เช่น เกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี มีเครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ยารักษาโรค โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ สิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติเพื่อการประกอบอาชีพ เป็นการเพิ่มพูนรายได้ฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้สูงขึ้น

4. สหธรรม (Joint Culture) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมซึ่งรวมถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัย รวมทั้งระเบียบมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมทุกชนิดและทุกรูปแบบอย่างเหมาะสมและถูกต้อง เช่น มารยาทในการรับแขก มารยาทในการรับประทานอาหาร การไปงานมงคลทุกชนิด การได้ตอบจดหมาย การทำตนให้เป็นผู้รู้จักกาลเทศะ และรู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยปฏิภาณไหวพริบ ตามความสามารถของตนเอง เป็นต้น (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 52-53)

นอกจากนี้ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมไทยออกเป็น 5 สาขา ได้แก่

1. ศิลปกรรม (Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณกรรม การละคร นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดงอื่น ๆ เป็นต้น

2. มนุษยศาสตร์ (Humanities) ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา เป็นต้น

3. การช่างฝีมือ (Practical Craft) ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอ การจักสาน การทำเครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องทอง เป็นต้น

4. กีฬาและนันทนาการ (Sport and Recreation) ได้แก่ มวยไทย กระบี่ กระบอง ตะกร้อ การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

5. คหกรรม (Domestic Arts) ได้แก่ ระเบียบในเรื่องการกินอยู่ มารยาทในสังคม การแต่งกาย การตกแต่งเคหสถาน การดูแลเด็ก เป็นต้น (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 88-89)

กล่าวโดยสรุป แม้วัฒนธรรมไทยจะมีการจำแนกประเภทออกเป็นหลายรูปแบบก็ตาม แต่การจำแนกประเภทเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปทางด้านการศึกษาทางวัฒนธรรมไทย และตามกระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติมีเพียง 4 ประเภทเท่านั้น คือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสทธรรม ทั้งนี้สิ่งสำคัญวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในด้านวิถีชีวิต สังคม และการสื่อสารก่อให้เกิดลักษณะสำคัญที่จะต้องเกิดจากความพอใจ และมีการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน มีการถ่ายทอดสืบต่อ มีการปรับเปลี่ยนผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นได้ และเป็นที่ยอมรับให้ยึดถือปฏิบัติกันในสังคมโดยมีหน้าที่สนองความต้องการพื้นฐานด้านร่างกายและจิตใจ

วัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวตามประวัติศาสตร์แล้วพระพุทธศาสนาถือกำเนิดในประเทศอินเดียและ ประดิษฐานในประเทศไทยครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การทำตติยสังคายนาราว พ.ศ. 300 (ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529: 488) พระองค์ได้ส่งสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนใกล้เคียง และหนึ่งในนั้นคือ สุวรรณภูมิที่เป็นบริเวณประเทศไทยในปัจจุบัน ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ พระปฐมเจดีย์ สถูปวัดพระประโทน ทั้งสองสถูปนี้ถ่ายแบบมาจากสถูปจิสฎูป ซึ่งพระเจ้าอโศก มหาราชเป็นผู้สร้าง มีลักษณะเป็นทรงโอคว่ำ เบื้องบนมีบัลลังก์ปักฉัตรศิลาไว้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540: 98)

ต่อมาประมาณ พ.ศ. 1300 กษัตริย์แห่งศรีวิชัยเรืองอำนาจได้แผ่อำณาเขตมาถึงบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบันนี้ พร้อมทั้งได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ เจดีย์พระธาตุไชยา พระมหาธาตุนครศรีธรรมราช (ดร.สุชาติ หงษา, 2550: 119)

ในศตวรรษที่ 15-18 กษัตริย์ขอมโดย พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้ขยายอาณาเขตมายังบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และภาคอีสานทั้งหมดพร้อมกับประดิษฐานพระพุทธศาสนานิกายมหายานในดินแดนแถบนี้ด้วย ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ ศิลารักษ์ภาษาอมฤโบริดในบริเวณศาลสูง คือ ศาลพระกาฬในปัจจุบันนี้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540: 100-101)

ประมาณปี พ.ศ. 1696 พระเจ้าปรีกรมพามหาราช เมื่อครั้งครองลังกาทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และทำการสังคายนาพระธรรมวินัยตามลัทธิหินยาน ทำให้พระภิกษุเขมร มอญ ไทย พม่า ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปแล้วบวชแปลงเป็นลังกาวงศ์ สำหรับไทยได้นำลัทธิหินยานลังกาวงศ์มาประดิษฐานที่เมืองนครศรีธรรมราชราว พ.ศ. 1800 และได้ขยายขึ้นมายังสุโขทัย (ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529: 489) ด้วยเหตุนี้ไทยจึงนับถือพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 นิกายคือ นิกายหินยาน และนิกายมหายาน

ภายหลังพระพุทธศาสนาก็ได้แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนประเทศไทยเป็นเวลายาวนาน นับแต่ขณะที่เป็นอาณาจักรทวารวดี ลพบุรี ล้านนา สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ จนเป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ และสิ่งสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานลงในประเทศไทยอย่างมั่นคงเป็นเวลายาวนาน ก็คือพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก นับเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนไทย

ได้ปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาท อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงอยู่ในสังคมไทยกลายเป็นวิถีชีวิตที่ยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานพระพุทธศาสนานั้น ผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นด้วยกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นแรก คุณค่าของคตินิยมบนหลักอริยมรรคมีองค์ 8

คตินิยม (Moral Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตในสังคม และส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นด้านคุณธรรม ศีลธรรม เพราะถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตมนุษย์ ถ้าหากขาดวัฒนธรรมด้านคตินิยมแล้ว จะทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์อยู่ในสังคมได้ด้วยความลำบากเข้ากับคนอื่นได้ยาก เพราะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละ ความรักใคร่สามัคคีในกลุ่ม มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ครอบครัว และส่วนรวม ตรงต่อเวลา รู้จักใช้สติปัญญาในทางที่ถูกที่ควรอย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับกาลเทศะ (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 88) ซึ่งในการดำเนินชีวิตที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางความคิดได้อย่างราบรื่นนั้น ควรที่จะต้องอาศัยหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเพื่อปรับพื้นฐานของความคิดที่แตกต่างให้เสมอกันนั้นก็คือ อริยมรรค มีองค์ 8 ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา การพูดชอบ 4) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ 5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ 6) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ 7) สัมมาสติ การระลึกชอบ และ 8) สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นแห่งจิตชอบ หลักธรรมเหล่านี้เป็นหนทางอันประเสริฐช่วยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีเป้าหมายคือความสุข ความหมาย คือ มีความทุกข์น้อยที่สุด เป็นหนทางแห่งความดับทุกข์ซึ่งมี 2 ประการคือ เภฏฐิมปரியาย คือ ปரியายเบื้องต่ำ หมายถึง แนวทางแห่งการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และจำเป็น และอุปริมปரியาย คือ ปரியายเบื้องสูง หมายถึง แนวทางที่บอกถึงปฏิบัติของผู้นับประพตธรรม เพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (วคิน อินทสระ, 2540: 77)

ประเด็นที่สอง คุณค่าของเนติธรรมบนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4

สำหรับเนติธรรม (Legal Culture) นี้เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่อยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย (วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 52) เนติธรรมบนพื้นฐานพระพุทธศาสนาจึงเป็นการบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบต่างๆ อย่างเป็นธรรม ซึ่งการที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย ในเบื้องต้นนั้นจะต้องมีการรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ แบบแผนที่ได้วางไว้ซึ่งถือเป็นกติกาทางสังคมโดยให้อยู่บนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่มี 4 อย่างคือ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี ปลาบปลื้มดีใจเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี และ 4) อุเบกขา คือ ความวางเฉย มั่นคง เทียบธรรม ไม่เข้าเติมใคร (ส.ม. (ไทย) 19/235/174-179) เพราะเมื่อการปกครองที่ประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ ผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง ถ้าต่างฝ่ายเป็นผู้นำหลักพรหมวิหาร 4 ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแล้ว ก็ย่อมเป็นเหตุสำคัญในการนำพาสังคมให้อยู่รอดอย่างมีเสถียรภาพ ดังพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ความว่า “บ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อยจึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนที่ไม่ดีไม่ให้มี

อำนาจ ไม่ให้ทำความเดือดร้อนวุ่นวายได้” (สมพร เทพสิทธา, 2542: 35) ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ตั้งอยู่ในธรรมก็จะเกิดความเสียหายจากการปกครองที่ผิดพลาดย่อมนำมาซึ่งความพินาศได้ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะใช้กลไกทางนิติธรรมที่เป็นเรื่องของกฎหมายแล้วจำเป็นจะต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 ช่วยในการเกื้อหนุนจิตใจของผู้ปกครองให้มีความเที่ยงธรรมให้มากที่สุดก็ย่อมที่จะทำให้การปกครองนั้นเป็นการปกครองโดยธรรมอย่างแท้จริง

ประเด็นที่สาม คุณค่าของวัฒนธรรมทางศิลปกรรม

ในส่วนของวัฒนธรรม (Material Culture) นั้นเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้สำหรับการดำรงชีพ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ สิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ เพื่อการประกอบอาชีพเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ยกฐานะความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น (วรวิฑูรย์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 52) สิ่งเหล่านี้จะปรากฏออกมาในรูปแบบของศิลปกรรมไทยทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ตลอดถึงด้านความเป็นเอกลักษณ์ของชาติซึ่งล้วนเกิดจากพื้นฐานของความศรัทธาพระพุทธศาสนาที่มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ พระรัตนตรัย ส่งผลให้ศิลปกรรมไทยเป็นศิลปะในอุดมคติ (Idealistic Arts) คือ ศิลปะที่มีความรู้สึกสูงกว่าธรรมชาติ และหนักไปทางทิพย์สวรรค์ มีแบบอย่างแห่งความคิดคำนึงโดยเฉพาะ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าศิลปกรรมไทยแสดงถึงวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ที่สุดอันเกิดจากแรงบันดาลใจ และความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนาจนสามารถสร้างศิลปกรรมซึ่งแสดงออกถึงความงดงามแห่งจิตใจ (ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529: 542-545.) จะเห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูป ผู้สร้างมักสอดแทรกหลักธรรมให้ปรากฏอยู่เสมออันนับแต่อดีตมา ซึ่งถือว่า เป็นการอธิบายหลักธรรมโดยแสดงออกเป็นภาพ หรือผลงานทางศิลปะทั้งหลาย พุทธศิลป์จึงมิใช่เป็นเพียงงานศิลปะเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ปรากฏอีกด้วย ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปางตรัสรู้ คือ อยู่ในอิริยาบถนั่งสมาธิ พระหัตถ์ขวา และพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพล่าให้พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้าย หายพระหัตถ์ทั้งซ้ายขวา และพระขมฆ์ข้างขวา ทับบนพระขมฆ์ข้างซ้าย การสร้างพระพุทธรูปปางนี้เพื่อเป็นพุทธานุสตรัสระลึกนึกถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการตรัสรู้ของพระองค์ เป็นการประกาศสัจธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการก่อตั้งพระศาสนา ซึ่งเป็นผลนำมาซึ่งความสุขอันยิ่งใหญ่แก่สัตว์โลกทั้งปวง สำหรับพระสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งเป็นผลแห่งการตรัสรู้ ยังถือเป็นแบบอย่างแก่นมนุษย์ผู้มีความเพียรมุ่งพยายามอย่างแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่ทำได้ยากจนประสบความสำเร็จ ตามความเป็นจริงการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ซึ่งหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้ ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 (ส.ม. (ไทย) 19/1081/592-595) คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะดำรงชีวิต สามารถนำไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมได้ก็จะเป็นประโยชน์กับตนและสังคมอีกทั้งยังจะช่วยทำให้เป็นผู้ที่ไม่อับจนวิธีการในการแก้ปัญหา เพราะทุกปัญหาเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมมีหนทางในแก้ไขเสมอ แต่การแก้ไขนั้นอาจมีหลายวิธีถ้าได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหามาตามขั้นตอนที่ได้ศึกษามาอย่างจริงจังแล้วก็ย่อมสามารถผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาที่ประสบอยู่นั้นไปได้อย่างแน่นอน

ประเด็นสุดท้าย คุณค่าของสหธรรมบนพื้นฐานของหลักมัชฌิมาปฏิปทา

สหธรรม (Joint Culture) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมและคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน รวมทั้งมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมอย่างเหมาะสม (วรวิฑูรย์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 53) ทั้งนี้ สหธรรมบนพื้นฐานพระพุทธศาสนานั้นจะมีลักษณะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดี

ระหว่างคนในสังคม ดำเนินชีวิตให้สมดุลกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมนุษย์ด้วยกัน โดยมีแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นแม่บทในการดำเนินชีวิต สร้างความพอดีด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/50) ได้แก่ 1) ทาน แบ่งปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ 2) ปิยวาจา เจรจาว่าจาที่อ่อนหวาน 3) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น และ 4) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว หลักธรรมนี้จะช่วยสร้างความสมดุลให้กับชีวิต ให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางที่ดีสมานความสามัคคี ส่งผลให้ผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางนี้เกิดความสุขกาย สบายใจ ตามฐานะของตน

สรุป

วัฒนธรรมนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มอาจจะเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ของคนไม่กี่คนจนขยายใหญ่กลายเป็นสังคมในที่สุด ซึ่งการมาอยู่ร่วมกันก็ย่อมมีความต้องการที่เกี่ยวกับการดำรงชีพขั้นมูลฐานเกี่ยวกับการหาอาหารเพื่อบรรเทาความหิว หรือเสื้อผ้าสำหรับปกปิดร่างกาย ป้องกันอากาศที่ร้อนหนาว เมื่อความต้องการมากขึ้นจนกลายเป็นความต้องการของสังคมและได้วิวัฒนาการจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญและความเสื่อมในที่สุด ซึ่งวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงผลิตรสร้างขึ้นเพื่อความเจริญของงานในวิถีชีวิตมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าตายตัวสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลา มักจะถูกถ่ายทอดด้วยการสั่งสอนและเรียนรู้สืบทอดกันมา มีลักษณะเปลี่ยนแปลง ผสมผสานให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่าง ทั้งนี้จะสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งสังคมยอมรับและรักษาไว้ให้เจริญของงาน จะถูกจำแนกออกเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ จำพวกสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ เป็นนามธรรม จำพวกอุดมการณ์ ค่านิยมที่มีอยู่ในรูปแบบของศาสนา ความเชื่อ และทัศนคติต่าง ๆ การเปลี่ยนนั้นนับเป็นเรื่องปกติของวัฒนธรรมโดยจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนที่เป็นภายในและภายนอก ซึ่งจะมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคน ตามลักษณะการปฏิบัติงาน และตามเนื้อหาของวัฒนธรรมที่จะประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดการดำเนินงานทางวัฒนธรรม

สำหรับวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยจะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ระยะเวลาตัวเป็นประเทศเป็นสังคมไทยสมัยก่อนรวมตัวเป็นประเทศ 2) ระยะเติบโตต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเรื่อยมาจนถึงสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ 3) ระยะปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี.ศ. 2475 และ 4) ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เริ่มตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน นอกจากนี้วัฒนธรรมไทยแบ่งออกได้ 4 ประเภท ได้แก่ 1) คติธรรมเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตในสังคมและ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจเน้นด้านคุณธรรมและศีลธรรม 2) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย 3) วัตถุธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในการดำรงชีวิต และ 4) สหธรรม เป็นวัฒนธรรมทางสังคมซึ่งรวมถึงคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัย รวมทั้งระเบียบมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมทุกชนิดและทุกรูปแบบอย่างเหมาะสมและถูกต้อง

สำหรับประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานพระพุทธศาสนานั้นจะแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรก คุณค่าของคตินิยมบนหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางอันประเสริฐช่วยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีเป้าหมายคือความสุข ความหมาย คือ มีความทุกข์น้อยที่สุด เป็นหนทางแห่งความดับทุกข์ ประเด็นที่สอง คุณค่าของเนติธรรมบนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4 ช่วยหนุนเสริมให้การบังคับใช้กฎหมาย หรือระเบียบต่างๆ เป็นไปอย่างเที่ยงธรรมมุ่งเน้นเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อยให้ได้มากที่สุด ประเด็นที่สาม คุณค่าของวัตรธรรมทางด้านศิลปกรรม จากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีองค์ประกอบที่สำคัญส่งผลให้ศิลปกรรมไทยเป็นศิลปะในอุดมคติมีความรู้สึกสูงกว่าธรรมชาติ จะเห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูปที่ผู้สร้างมักสอดแทรกหลักธรรมให้ปรากฏอยู่เสมออันนับแต่อดีตมา ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางสมาธิสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธานุสตรึงถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการตรัสรู้ของพระองค์ซึ่งหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้ ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 ประเด็นสุดท้าย คุณค่าของสัทธรรมบนพื้นฐานของสังคหวัตถุ 4 ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมทางสังคมและคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน ช่วยสร้างความสมดุลให้กับชีวิตให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางที่ดี สมานความสามัคคี ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามแนวทางนี้เกิดความสุขกาย สบายใจตามฐานะของตน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2544). *ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน*. กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด.
- กฤษณา วงษาสันต์. (2542). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท เจริญแวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2542). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2529). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2544). *สังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2545). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภารดี มหาขันธ์. (2544). *พื้นฐานอารยธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วสิน อินทสระ. (2540). *หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. (2546). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สนธิ สมครการ, ศ.ดร. (2534). *วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- สุชาติ หงษา, ดร. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *วัฒนธรรมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
เสถียร โพธิ์นันทะ. (2540). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2538). *การบริหารงานวัฒนธรรม 2537*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
สมพร เทพสิทธิ์า. (2542). *ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม*. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
เอกพงศ์ ประสงค์เงิน. (2548). *ภาษากับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยบูรพา.
เอกวิทย์ ณ ถลาง, ศ. ดร. (2544). *ภูมิปัญญาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
_____. (2545). *ศักยภาพในวิถีไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.